

Mindre problematferd for de fleste, større problemer for de få?

*En studie av tidstrender
i problematferd: 1992, 2002 og 2010*

Lars Roar Frøyland og Mira Aaboen Sletten

I artikkelen undersøker vi tidstrender i problematferd blant norsk ungdom fra 1992 til 2010. Har norsk ungdom blitt «snillere» de siste 20 årene? Videre undersøker vi en påstand om økt omfang av sideproblemer (rus og svak psykisk helse) blant unge som er mye involvert i problematferd. Finner vi tendenser til polarisering? Har forskjellen mellom de lovlydige og unge som er mye involvert i problematferd blitt større? Datamaterialet er Ung i Norge 1992, 2002 og 2010. Analysene viser at omfanget av norm- og regelbrudd har gått ned. Videre finner vi tendenser til polarisering mellom de to første undersøkelsene, men for hele perioden finner vi ingen utvikling i retning av flere sideproblemer blant unge med atferdsproblemer.

I 1992 sto artikkelen «Ungdomskriminalitet: Nyanser i grått?» på trykk i Tidsskrift for samfunnsforskning (Pedersen 1992). I artikkelen argumenterte Willy Pedersen mot en framstilling av lovbrudd som relativt jevnt fordelt i ungdomsbefolkningen, jf. metaforen «nyanser i grått» fra Stangeland og Hauges (1974) bok med samme tittel. På linje med mye av datidens (og nåtidens) internasjonale forskning om kriminalitet og problematferd, konkluderte Pedersen med at det ikke er tilfeldig hvem som blir ungdomskriminelle. Selv om mange begår mildere norm- og lovbrudd, er andelen som begår *mange* lovbrudd og lovbrudd av mer *alvorlig* karakter, lav. Ungdom som begår slike handlinger, har dessuten oftere enn andre tilleggsproblemer som svak psykisk helse, dårlig skoletilpasning, svakt sosialt nettverk, rusproblemer med mer.

Nesten to tiår senere har flere uttrykt bekymring for at det finner sted en økende polarisering når det gjelder problematferd blant ungdom – og at situasjonen dermed er enda mer «svart-hvitt» enn tidligere. Flere spørreundersøkelser i norske kommuner viser at det store flertallet av ungdommer har blitt «snillere». Færre deltar i ulike typer skoleopposisjon og normbrytende eller kriminelle handlinger, og færre ruser seg (Frøyland og Sletten 2011, Iversen 2010, Sodeland 2009a, 2009b, Øia 2007). Samtidig advares det mot en opphoping av utagerende problematferd, rus og emosjonelle problemer blant en mindre gruppe mer marginaliserte ungdommer, og at forskjellen mellom denne gruppen og ungdom flest dermed har blitt større (Backe-Hansen 2007, Heggen og Øia 2005, Øia og Fauske 2010).

Formålet med denne artikkelen er for det første å undersøke om resultatene fra de lokale undersøkelsene, som konkluderer med at ungdommene har blitt «snillere», gjenfinnes i de nasjonale Ung i Norge-undersøkelsene fra 1992, 2002 og 2010. *Er omfanget av problematferd blant norsk ungdom i 2010 mindre enn omfanget av slik atferd åtte og atten år tidligere?* For det andre skal påstanden om økende polarisering og opphoping av problemer hos en liten gruppe unge undersøkes: *Er det særlig «ungdom i gråsonen» – de som deltar i få og mindre alvorlige normbrudd – som har blitt færre, mens andelen unge med mer omfattende problematferd opprettholdes? Og opptrer ulike typer norm- og regelbrudd oftere sammen med svak psykisk helse og rusrelatert risikoatferd i 2010 enn det som var tilfellet i de to foregående undersøkelsene?*

Problematferd – ungdomsopprør eller varig avvik?

Det skilles som regel mellom to hovedgrupper av psykososiale problemer blant ungdom. På den ene siden har vi emosjonelle problemer av typen depressive trekk, angst og psykosomatiske plager (Wichstrøm 2007). På den andre siden har vi utadrettet problematferd eller atferdsvansker, som ofte innebærer sosial konflikt og lov- eller normbrudd (Wichstrøm og Backe-Hansen 2007). Slik begrepet *problematferd* brukes i denne artikkelen, omhandler det problemer i sistnevnte kategori, og viser både til lovbrudd og til mindre alvorlige brudd mot regler i familien eller skolen eller mot samfunnets normer for øvrig.

I artikkelen undersøker vi endring i omfanget av problematferd over en relativt kort tidsperiode. Formålet er verken å undersøke årsaker til at ungdom deltar i problematferd eller å forklare hvorfor omfanget av proble-

matferd eventuelt endres over tid. Det finnes imidlertid en lang tradisjon i tidligere forskning som omhandler denne typen spørsmål. Under dette punktet gjør vi kort rede for sentrale perspektiver i denne litteraturen, og diskuterer eventuelle implikasjoner for de antakelsene vi kan gjøre om endringer i omfanget av problematferd over tid. Grovt sett kan vi si at det finnes to hovedmåter å forstå problematferd i ungdomstiden på – som ungdomsopprør, eller som en indikasjon på mer omfattende og grunnleggende problemer hos ungdommen.

Ungdomstiden beskrives ofte som en overgangsfase. I denne perioden beveger de unge seg ut av barndommen, og de tilegner seg gradvis atferd, roller og forpliktelser knyttet til voksenlivet. Det handler blant annet om å utvikle selvstendighet, og for mange blir det viktig å utfordre autoriteter og å prøve ut grenser på veien. Slik kan ulike typer problematferd være del av en normal ungdomstid. I løpet av ungdomstiden er relativt mange involvert i mildere norm- eller lovbrudd. Det meste av forskningen på feltet konkluderer imidlertid med at det å debutere tidlig eller være mye involvert i denne typen handlinger, øker risikoen for problemer senere i livet. Allerede i 1966 viste en amerikansk studie at personer som hadde mye atferdsproblemer i ungdomstiden, i langt større grad enn andre var uten venner, var skilt, hadde barn plassert utenfor hjemmet, var arbeidsløse, hadde alkoholproblemer og hadde psykiske problemer i voksen alder (Robins 1966, Robins 1978). Senere har en rekke studier bekreftet slike sammenhenger (Collishaw mfl. 2004, DeLisi og Piquero 2011, Moffitt mfl. 2002, Olsson mfl. 2006, Piquero 2011, Simonoff mfl. 2004). Også norske oppfølgingsstudier av ungdom med alvorlige atferdsproblemer viser at disse er overrepresentert når det gjelder svak psykisk helse, alvorlig rusmiddelbruk og andre problemer i voksen alder (Helgeland 2001, Storm-Mathisen og Vaglum 1994). Det ser også ut til å eksistere et slags kontinuum når det gjelder atferdsproblemer. Ungdom som ofte er involvert i sosiale konflikter og norm- eller lovbrudd i ung alder, får flere problemer i voksen alder sammenlignet med dem som er mindre involvert i problematferd (Colman mfl. 2009, Fergusson mfl. 2005, Fergusson og Lynskey 1998).

Selv om forskningen er relativt entydig når det gjelder økt risiko for senere problemer, er det ingen nødvendig sammenheng (Robins 1978, Sampson og Laub 2005). Innen kriminologisk forskning er det et etablert funn at lovbrudd forekommer hyppigst blant ungdom og unge voksne, for deretter å avta gradvis utover i eldre aldersgrupper (Gottfredson og Hirschi 1990, Piquero 2011, Sampson og Laub 2004). Mye av forskningen handler derfor nettopp om å avdekke hvorfor noen fortsetter en kriminell løpebane inn i

voksenlivet, mens andre kun er involvert i slike handlinger en kortere periode i ungdomstiden.

Sentralt i så måte er Moffitts skille mellom to typer lovbrøyttere: 1) lovbrøyttere med et livslangt avvikende handlingsmønster og 2) ungdomskriminelle (Moffitt 1993, 2006). I den førstnevnte kategorien inngår personer som viser antisosial atferd allerede tidlig i barneårene, og som viderefører denne atferden inn i voksen alder. Stabile trekk knyttet til for eksempel nevropsykologiske vansker, temperament, ADHD eller lav selvkontroll, i kombinasjon med risikofaktorer i omgivelsene, antas å forklare hvorfor disse ungdommene utvikler kriminelle løpebaner. Derfor forventer man også at denne gruppen har tilleggsp problemer knyttet til utdanning, arbeidsliv, helse og sosiale relasjoner (DeLisi og Piquero 2011). De såkalt *ungdomskriminelle*, de som befinner seg i den andre kategorien, omfatter derimot den største gruppen lovbrøyttere, og inkluderer personer som hovedsakelig begår kriminelle handlinger i en begrenset periode. For denne gruppen forklarerer lovbruddene i større grad av faktorer som sosial påvirkning fra jevnaldrende og utprøving av grenser. Man antar at problematferd i denne gruppen særlig tar form av handlinger rettet mot å tilegne seg voksne statusobjekter eller å prøve ut voksne roller (for eksempel tyveri, bilkjøring og bruk av rusmidler).

I motsetning til Moffitts typologi har Sampson og Laub (2005) presentert én generell teori som er ment å forklare stabilitet og endring for alle unge lovbrøyttere. Mens Moffitt gir ulike forklaringer på lovbrudd for ulike typer lovbrøyttere, argumenterer Sampson og Laub for at faktorene som påvirker lovbrudd, i utgangspunktet er de samme for alle unge lovbrøyttere – de opptrer kun i ulikt omfang og i ulike sammensetninger hos den enkelte. Ifølge Sampson og Laub omfatter slike faktorer både stabile individuelle trekk, oppvekstforhold og livshendelser i ulike faser av livet. Når det gjelder sistnevnte, er de særlig opptatt av hvordan nye sosiale bånd og forpliktelser (knyttet til familie og arbeidsliv) påvirker tilbøyelighet til å begå lovbrudd. De understreker at slike forhold virker inn både for personer som tidlig viser tegn til atferdsproblemer, og for personer som debutterer med slike problemer senere, noe de hevder går på tvers av Moffitts typologi. Deres tilnærming innebærer også en stadietenkning, der atferdsproblemer har en kumulativ effekt (Sampson og Laub 2005). Norm- og regelbrudd i ung alder kan for eksempel lede til skoleproblemer, merknader på rullebladet eller fengsling som reduserer personens sjanser når det kommer til utdanning og arbeidsmarked, og som igjen øker sannsynligheten for senere kriminelle handlinger.

Tidstrender og økende polarisering

I dette avsnittet kommer vi nærmere inn på spørsmålene vi listet opp innledningsvis. For det første skal vi undersøke utviklingen når det gjelder omfang av problematferd blant ungdom. Utgangspunktet er at en rekke ungdomsundersøkelser viser tydelige tendenser til at ungdom i langt mindre grad deltar i ulike typer norm- og regelbrudd enn de gjorde tidligere (Frøyland og Sletten 2011, Iversen 2010, Samdal mfl. 2009, Sodeland 2009a, 2009b, Vedøy og Skretting 2009, Øia 2007, 2011). Blant annet viser undersøkelser fra Stavanger at omfanget av atferdsproblemer har gått ned i perioden fra 1994 via 2002 til 2010. Sammenligningen viste en særlig sterk nedgang fra 1994 til 2002. Denne utviklingen fortsatte videre i perioden fram til 2010. Nedgangen gjaldt spesielt for problemer i skolen og mindre alvorlige normbrudd (Frøyland og Sletten 2011). Også ungdomsundersøkelser som er gjennomført i Oslo, viser en tilsvarende utvikling i problematferd i perioden mellom 1996 og 2006 (Øia 2007).

For landet som helhet er det gjort analyser av ungdoms deltakelse i problematferd basert på de to første Ung i Norge-undersøkelsene, fra 1992 og 2002 (det samme datamaterialet som brukes i denne artikkelen). Analysene viser en nedgang i tyveri og nasking fra 1992 til 2002, men ingen eller kun liten endring i skoleproblemer og aggressiv oppførsel (Pape mfl. 2008). Basert på de to siste Ung i Norge-undersøkelsene (fra 2002 og 2010) har Tormod Øia (2011) studert utviklingen i problematferd som forgår på skolen. Analysene viser en klar reduksjon i skolekonflikter mellom de to undersøkelsestidspunktene. Selv om disse siste analysene kun omfatter skolerelaterte problemer, støttes dermed inntrykket fra de kommunale undersøkelsene om at ungdom flest har blitt «snillere».

For det andre skal vi undersøke påstanden om økende polarisering, og at ungdom som er involvert i problematferd har flere sideproblemer i dag enn tidligere. Både Moffitts typologi og Sampson og Laubs teori om unge lovbrytere innebærer en forståelse av at ungdoms deltakelse i problematferd kan ha ulike og ofte sammensatte årsaker. De ulike perspektivene gir oss imidlertid grunnlag for litt ulike antakelser om hva det betyr for kjenne-tegn ved unge normbrytere når omfanget av denne gruppen endres over tid. Mens Moffitts «ungdomskriminelle» er særlig sensitive for endringer når det gjelder levekår, påvirkning fra jevnaldrende, sosiale bånd og med mer, vil det ifølge typologimodellen være en mindre gruppe unge normbrytere som er lite påvirket av slike faktorer. Hvis vi følger Moffitt, er det kanskje grunn til å tro at den relative andelen normbrytere med et stabilt avvikende atferdsmønster vil øke når den totale gruppen av unge som begår norm- og

regelbrudd reduseres. Omfanget av sideproblemer knyttet til psykisk helse og rusmiddelbruk blant unge normbrytere vil dermed også bli tydeligere.

I motsetning til en typologiforklaring innebærer Sampson og Laubs tilnærming at de samme forklaringsfaktorene kan ha betydning for alle unge lovbrøyttere. Deres perspektiv åpner for at generelle samfunnsendringer kan påvirke omfanget av problematferd blant alle ungdommer – også de mest risikoutsatte. I en situasjon der andelen av ungdommer som deltar i norm- og regelbrudd går tilbake, er det derfor fullt mulig at både gruppen av mer belastede ungdommer og gruppen av ungdommer som kun har deltatt i mindre norm- og lovbrudd, reduseres. Hvis det er tilfellet, er det heller ingen grunn til å forvente at det relative omfanget av tilleggspolproblemer øker blant unge som involverer seg i problematferd, når andelen som utfører slike handlinger går tilbake totalt sett. For å oppsummere kan vi dermed si at Sampson og Laubs tilnærming i større grad enn Moffitts åpner for at endringer i ungdommers livssituasjon i løpet av en relativt kort tidsperiode kan påvirke deltakelsen i problematferd, både blant «normalungdommene» og blant de mest problembelastede ungdommene.

Sammenhengen mellom endringer i omfanget av problematferd og kjennetegn ved dem som utøver slike handlinger, er relativt lite undersøkt empirisk. Det gjelder både med hensyn til i hvilken grad andelen med en høy frekvens av norm- og lovbrudd opprettholdes når færre deltar i slike handlinger, og med hensyn til om dem som fortsatt utfører slike handlinger, har et større innslag av andre sideproblemer. En grundig gjennomgang av litteratur fra perioden 1950 til 1995 viste en økning i andelen av unge med alvorlige problemer knyttet til kriminalitet og annen avvikende atferd, rus, depresjon og selvmordstanker (Rutter og Smith 1995).¹ Studien ble senere kritisert for kun å fokusere på prevalensen av unge med alvorlige problemer og ikke ta hensyn til muligheten for at ungdom generelt hadde fått det bedre *samtidig* som andelen med alvorlige problemer hadde økt (Fergusson 1996). I sin kritikk argumenterte Fergusson (1996) for at en slik polarisering hadde funnet sted på mange samfunnsområder som berører oppvekst i løpet av det siste hundreåret. Mens det generelle velstandsnivået har økt, argumenteres det for en vedvarende tendens til at enkelte grupper faller av i bunnen.

En dansk studie som har fulgt utviklingen (1979–2005) i selvrappor-tert problematferd for tre danske kommuner, konkluderte som Fergusson med økende polarisering (Balvig 2006). Hovedinntrykket var en markant økning i andelen lovlydige unge i løpet av perioden. Samtidig rapporterte relativt flere av dem som deltok i problematferd, om en økning i frekvens og

omfang. I tillegg hadde de flere sideproblemer (som vold og rus). Fra en situasjon der relativt mange unge rapporterte om mindre lovbrudd, er skillet tydeligere i de senere undersøkelsene – man er enten lovlydig eller kriminell.

En svensk artikkel fra Wångby og kolleger (2005) viser derimot ingen generell polariseringstendens. I artikkelen undersøkes endringer i andelen 15-årige svenske jenter som har problemer på en rekke ulike områder, for eksempel atferdsproblemer, følelsesmessige problemer eller problemer med selvtillit, og andelen 15-årige svenske jenter som kan karakteriseres som veltilpasset på de samme områdene, i to kohorter fra 1970 og 1996. Konklusjonen er at gjennomsnittsnivået for de ulike problemene er omtrent uendret i denne perioden. For de fleste problemområdene er det også få endringer i andelen som har mange problemer, og andelen som er veltilpasset. Unntakene er for selvfølelse og forekomsten av atferdsproblemer, hvor det spesielt for atferdsproblemer ser ut til at det har foregått en polariseringsprosess. Det er altså både flere som rapporterer om mange atferdsproblemer, og flere som ikke rapporterer om noen slike problemer. Artikkelen undersøker ikke sammenhengen mellom de ulike problemområdene.

Oppsummert viser tidligere analyser av norske data en nedgang i andelen unge som er involvert i ulike typer problematferd. Det finnes også studier fra andre land som tyder på en polariseringsprosess, der flere unge er lovlydige, mens en liten gruppe er mer involvert i ulike typer problematferd enn tidligere. Samtidig er dette et lite studert fenomen.

Data og metode

Datamaterialet som brukes i artikkelen, er tre landsrepresentative ungdomsundersøkelser: Ung i Norge-undersøkelsene fra 1992, 2002 og 2010. Analysene omfatter elever i ungdomsskolen og elever på de to første trinnene i videregående skole. Totalt består utvalget av 24 765 ungdommer i alderen 13 til 17 år (ungdom over 18 år er ekskludert fra analysene)², fordelt på 8543 respondenter i 1992, 9291 i 2002 og 6931 i 2010. I 1992 var svarprosenten 97,0, i 2002 var den 92,3, og i 2010 var den 72,8. I undersøkelsen fra 2010 var det også stor forskjell på svarprosenten ved de ulike skoletypene, med 66,0 prosent på ungdomsskolen og 84,3 prosent på videregående skole. Selv om svarprosenten varierer noe på de tre tidspunktene, varierer dataene lite når det gjelder ungdommenes alder og kjønn. Gjennomsnittsalderen ved de tre tidspunktene er henholdsvis 15,0, 15,1 og 15,1 år. Datamaterialet fra 1992 inneholder 50,4 prosent gutter, mens de

tilsvarende andelene var 49,7 prosent i 2002 og 49,3 prosent i 2010. Andelen unge som har to utenlandskfødte foreldre, endres derimot betydelig fra 1992 til 2010. I den første undersøkelsen hadde 2,4 prosent innvandrerbakgrunn, mens det samme gjaldt 5,4 prosent i 2002 og 7,3 prosent i 2010.

Variablene som benyttes

I Ung i Norge 1992, 2002 og 2010 ble ungdommene spurt om deltakelsesfrekvens det siste året i en rekke typer problematferd av varierende alvorlighetsgrad. Det var ingen fullstendig overlapping mellom handlinger det ble spurt om i de tre undersøkelsene, men 15 ulike former for norm- og lovbrudd var inkludert på alle tre tidspunktene. Ungdommene fikk følgende spørsmål: «Her er det beskrevet en del handlinger som har med brudd på regler i skole og samfunn. Andre spørsmål gjelder ting som er ulovlige eller på grensen til det ulovlige, men som mange allikevel gjør. Har du vært med på/gjort noe av dette det siste året – de siste 12 månedene?». Svaralternativene var «0 ganger», «1 gang», «2–5 ganger», «6–10 ganger», «10–50 ganger» og «mer enn 50 ganger». For hver handling har vi satt en grenseverdi for hvor mange ganger ungdom kan utføre den i løpet av et år før det karakteriseres som et atferdsproblem. Metoden er inspirert av diagnoseverktøyet DSM-IV (American Psychiatric Association 2000), som brukes for å definere ulike former for psykiske lidelser. De eksakte spørsmålene ungdommene har fått, tilhørende grenseverdier og andelen ungdom som skårer over grenseverdiene, finnes i vedlegg 1.

Vi har konstruert fire grupper basert på ungdommenes svar. *Gjengangerne* er dem som skårer over grenseverdien for tre eller flere av handlingene. *De erfarne* er dem som skårer over én eller to grenseverdier. *Flertallet* er dem som har utført minst én av de femten handlingene, men som ikke skårer over noen av grenseverdiene. *De lovlidige* har ikke deltatt i noen av handlingene som inngår i målet. Tilsvarende «problematferdsgrupper» er brukt i tidligere studier (Bakken 1998, Balvig 2006, Wichstrøm 1994). Alle fire gruppene brukes i den første analysen, der vi undersøker hvordan andelen som deltar i problematferd utvikler seg over tid. Når vi undersøker hvordan sammenhengen mellom problematferd og andre problemindikatorer (rusmiddelbruk og svak psykisk helse) endres over tid, har vi valgt å slå sammen kategoriene og dermed lage to grupper: de lovlidige og flertallet utgjør én gruppe, og de erfarne og gjengangerne en annen. Gruppene

inneholder da henholdsvis ungdom uten atferdsproblemer og ungdom som skårer over grenseverdien for minst én av handlingene.

Rusmiddelbruk blant ungdommene er målt ved hjelp av to spørsmål om beruselse og hasjbruk (fra samme spørsmålsbatteri som spørsmålene om problematferd). Ungdommene ble bedt om å oppgi hvor mange ganger de hadde «drukket så mye at de følte seg tydelig beruset» det siste året, og hvor mange ganger de hadde «brukt hasj eller marihuana» det siste året. I analysene brukes andelen som oppga at de hadde vært beruset minst ti ganger det siste året, og andelen som hadde brukt hasj eller marihuana minst én gang det siste året.

For å undersøke graden av depressivt stemningsleie blant ungdommene er det brukt en modifisert variant av skalaen Depressive Mood Inventory (Kandel og Davies 1982, Wichstrøm 1995). Ungdommene fikk følgende spørsmål: «Nå følger en liste over forskjellige plager og problemer man av og til kan ha. Har du i løpet av den siste uken ikke vært plaget i det hele tatt, litt plaget, ganske mye plaget eller veldig mye plaget av noe av dette?». Deretter fulgte seks påstander («følt at alt er et slit», «hatt søvnproblemer», «følt deg ulykkelig, trist eller deprimert», «følt håpløshet med tanke på framtida», «følt deg stiv eller anspent» og «bekymret deg for mye om ting»). Ut fra disse påstandene har vi laget et gjennomsnittsmål for depressivt stemningsleie som går fra 0 til 3. I analysene inkluderes de ti prosentene som oppgir flest plager på dette målet. Endelig ser på vi sammenhengen mellom problematferd og selvmordstanker. Ungdommene ble spurt om de den siste uken hadde vært plaget av tanker om å gjøre slutt på livet sitt, og skulle svare om de ikke hadde vært plaget i det hele tatt, litt plaget, ganske mye plaget eller veldig mye plaget. I analysene ser vi på andelen som enten har vært ganske mye eller veldig mye plaget av slike tanker.

Analysen

Analysene viser først andelen gutter og jenter som havner i de fire problematferdsgruppene på de tre undersøkelsestidspunktene. Til dette brukes enkle krysstabeller. For å undersøke sammenhengen mellom problematferd og andre problemindikatorer (rusmiddelbruk og svak psykisk helse) brukes også krysstabeller. Basert på disse analysene presenteres for hvert av undersøkelsestidspunktene andelen blant ungdom med (de erfarne og gjengangerne) og uten (flertallet og de lovlydige) atferdsproblemer som 1) har vært beruset (minst ti ganger det siste året), 2) har brukt hasj, 3) viser tegn til

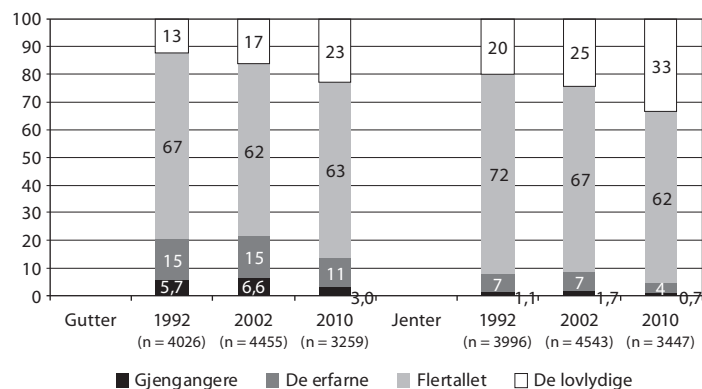
depressivt stemningsleie og 4) er plaget av selvmordstanker. Endelig viser vi korrelasjonskoeffisientene mellom atferdsproblemer og de ulike problemindikatorerne på alle de tre tidspunktene, hvor forskjellene mellom disse er testet ved hjelp av Fisher's r-to-z transformasjon.

Alle analysene utføres separat for gutter og jenter.

Atferdsproblemer i ungdomsbefolkningen

Det første spørsmålet vi ønsker å besvare, er om omfanget av problematferd blant norsk ungdom har gått ned mellom den første Ung i Norge-undersøkelsen i 1992 og den siste i 2010. Deretter ønsker vi å undersøke påstanden om økende polarisering – om det særlig er ungdom som deltar i få og mindre alvorlige normbrudd som har blitt færre, mens andelen unge som har en mer omfattende problematferd, holder seg konstant på de tre undersøkelsestidspunktene. Vi starter med å se på fordelingen mellom de fire problematferdsgruppene («gjengangerne», «de erfarne», «flertallet» og «de lovlydige») på de tre undersøkelsestidspunktene (figur 1). Fordi gutter gjennomgående er mer involvert i ulike typer problematferd enn jenter, presenteres resultatene separat for gutter og jenter.

Figur 1: Andelen i de fire problematferdsgruppene etter undersøkelsestidspunkt og kjønn. Prosent.

Figuren viser at andelen som ikke har deltatt i noen av de 15 undersøkte norm- eller lovbruddene, har økt i løpet av perioden. Det gjelder blant både

gutter og jenter. Mens 13 prosent av guttene ble kategorisert som «lovlydige» i 1992, gjaldt det samme henholdsvis 17 og 23 prosent i 2002 og 2010. Blant jentene økte andelen «lovlydige» fra 20 prosent i den første undersøkelsen via 25 prosent i undersøkelse nummer to til 33 prosent i den siste undersøkelsen. For begge kjønn økte gruppen av «lovlydige» dermed mest fra 2002 til 2010. Andelen av ungdom som viser tegn til atferdsproblemer («de erfarne» og «gjengangerne») endret seg lite fra 1992-undersøkelsen til undersøkelsen i 2002. Fra 2002 til 2010 viser figuren derimot en nedgang i andelen «erfarne» og «gjengangere» for begge kjønn. Mens andelen «lovlydige» har økt, viser figuren at andelen vi har kalt «flertallet» (ungdom som har utført minst én handling, men ikke skårer over noen grenseverdier gikk ned – særlig i perioden fra 1992 til 2002. Også dette gjelder for begge kjønn.

Blant jentene har forskyvningen skjedd i retning av at langt flere defineres som «lovlydige» – alle de andre gruppene fikk sine andeler redusert fra 2002 til 2010. Også blant guttene var det andelen «lovlydige» som økte mest, mens andelen som fikk merkelappen «flertallet» var relativt lik på de to siste undersøkelsestidspunktene. Andelene av «erfarne» og «gjengangere» gikk tilbake.

Samlet viser analysen at omfanget av problematferd blant norsk ungdom var mindre i 2010 enn det var åtte og atten år tidligere. Vi finner også en svak polariseringstendens i perioden fra 1992 til 2002: Litt færre befinner seg i «gråsonen» (det vil si havner i gruppen «flertallet»), mens flere er lovlydige. Ser vi på hele tidsrommet fra 1992 til 2010, viser figuren likevel ingen klar polariseringstendens. Både gruppen av ungdom som rapporterer om ett og annet norm- eller regelbrudd, og gruppene av ungdom som oppgir mer omfattende deltakelse i denne typen handlinger, er redusert i 2010 på bekostning av de «lovlydige».

Sammenhengen mellom problematferd og andre sideproblemer

I den neste delen av analysen skal vi undersøke om utviklingen har gått i retning av at ungdom som er mye involvert i problematferd, i større grad enn tidligere viser tegn på sideproblemer. Ser vi en opphoping av ulike typer problemer hos en mindre gruppe mer marginaliserte ungdommer? Mer spesifikt skal vi undersøke om problematferd oftere opptrer sammen med rusrelatert risikoatferd og svak psykisk helse i 2010 sammenlignet med si-

tuasjonen i 1992 og 2002. I tabell 2 vises først sammenhengen mellom deltakelse i problematferd og de andre problemindikatorene (beruset minst 10 ganger det siste året, hasjrøyking minst én gang det siste året, depressivt stemningsleie og selvmordstanker). Her er «de erfarne» og «gjengangerne» slått sammen til én gruppe for ungdom med atferdsproblemer, mens «flertallet» og «de lovlidige» utgjør gruppen for ungdom uten atferdsproblemer.

Tabell 1: Andel med sideproblemer blant gutter og jenter med og uten atferdsproblemer. Prosent og differanse.

	Gutter			Jenter		
	Uten atferdspr.	Med atferdspr.	diff.	Uten atferdspr.	Med atferdspr.	diff.
Beruset (minst 10 g. siste år)						
1992	8	34	26	8	36	28
2002	15	43	28	15	45	30
2010	8	25	17	7	38	31
Røykt hasj (siste år)						
1992	1	15	14	2	20	18
2002	6	35	29	5	34	29
2010	3	24	21	2	22	20
Depressivt stemningsleie						
1992	3	7	4	9	22	13
2002	5	14	9	11	30	19
2010	4	14	10	13	35	22
Selvmordstanker						
1992	4	10	6	7	15	8
2002	4	11	7	7	22	15
2010	3	8	5	4	17	13

Tabell 1 viser at ungdom med atferdsproblemer i langt større grad enn annen ungdom ruser seg og viser tegn til svak psykisk helse. Det er tre til fem ganger så vanlig at ungdom med atferdsproblemer har vært beruset minst ti ganger det siste året, enn at ungdom uten atferdsproblemer har vært det. Videre er det en relativt liten andel (1–6 prosent) av ungdom uten atferdsproblemer som har brukt hasj det siste året, mot mellom 15 og 35 prosent i gruppen av ungdom med atferdsproblemer. Når det gjelder målene på

svak psykisk helse, er det mellom to og tre ganger så vanlig at ungdom med atferdsproblemer ender i gruppen med et høyt nivå av depressivt stemningsleie, mens selvmordstanker forekommer to til fire ganger hyppigere i denne gruppen sammenlignet med gruppen av ungdom uten atferdsproblemer.

Selv om det generelle bildet viser en klar tendens til økt risiko for de ulike sideproblemene blant ungdom med atferdsproblemer, viser tabellen også noen variasjoner etter undersøkelsestidspunkt. I tabell 1 vises, i form av prosentpoeng, differansen mellom andelene blant ungdom med og uten atferdsproblemer som oppgir ulike sideproblemer. Framstilt på denne måten ser vi at avstanden mellom gutter med og uten atferdsproblemer har økt fra 1992 og 2002, både når det gjelder hasjbruk, depressivt stemningsleie og selvmordstanker. Størst er forskjellen mellom de to undersøkelsestidspunktene når det gjelder hasjbruk det siste året. Utviklingen for beruselse går i motsatt retning. Fra 2002- til 2010-undersøkelsen ser vi derimot at prosentpoengdifferansen mellom andelene som oppgir ulike sideproblemer i de to gruppene (gutter med og uten atferdsproblemer), reduseres for tre av de fire målene på sideproblemer. Unntaket er målet for depressivt stemningsleie, der avstanden i prosentpoeng øker svakt også mellom de to siste undersøkelsene.

Blant jentene finner vi langt på vei samme mønster. Avstanden i prosentpoeng mellom jenter med og uten problematferd øker fra 1992 til 2002 når det gjelder andelen som har vært hyppig beruset (minst ti ganger det siste året), som har brukt hasj, som oppgir depressivt stemningsleie og som er plaget av selvmordstanker. Avstanden mellom problematferdsgruppene øker dessuten svakt fra 2002 til 2010 når det gjelder depressivt stemningsleie. Ulikt guttene er det imidlertid ikke slik at avstanden mellom problematferdsgruppene reduseres fra 2002 til 2010 når det gjelder hyppig beruselse blant jentene. Jenter med atferdsproblemer ser også ut til å være noe mer belastet. Mens jenter uten atferdsproblemer ikke skiller seg vesentlig fra gutter uten atferdsproblemer, er det å ha vært beruset ti ganger eller mer det siste året vanligere blant jenter med atferdsproblemer enn blant gutter med atferdsproblemer.

Som et siste punkt i analysen undersøker vi om endringene (mellom undersøkelsestidspunktene) i sammenhengen mellom atferdsproblemer og de ulike sideproblemene er signifikante. I tabell 2 nedenfor vises korrelasjonen mellom det å havne i gruppen med atferdsproblemer og det å ha ulike sideproblemer separat for jenter og gutter på de tre undersøkelsestidspunktene. Hvorvidt korrelasjonskoeffisientene er signifikant forskjellige mellom undersøkelsene i 1992, 2002 og 2010, er testet ved hjelp av Fisher's r -to- z

transformation. Positiv z-verdi betyr at korrelasjonen har blitt svakere mellom de to tidspunktene, negativ z-verdi betyr at korrelasjonen har blitt sterkere.

Tabell 2: Korrelasjoner mellom atferdsproblemer og sideproblemer på tre tidspunkter, og z-verdier for test av forskjeller mellom korrelasjoner

	T1	T2	T3	T1 □ T2	T2 □ T3	T1 □ T3
Gutter	Korr.	Korr.	Korr.	z	z	z
Beruset (minst 10 g. siste år)	0,31	0,29	0,20	1,3	4,1***	5,3***
Røykt hasj (siste år)	0,28	0,36	0,30	-4,4***	2,9**	-1,2
Depressivt stemningsleie	0,09	0,15	0,14	-2,7**	0,1	-2,4**
Selvmoordstanker	0,12	0,12	0,10	-0,2	1,1	0,9
Jenter						
Beruset (minst 10 g. siste år)	0,26	0,22	0,24	1,9	0,8	1,0
Røykt hasj (siste år)	0,28	0,30	0,25	-1,4	2,6**	1,2
Depressivt stemningsleie	0,12	0,16	0,14	-1,9	0,9	-1,0
Selvmoordstanker	0,08	0,15	0,13	-3,2**	1,3	-1,8

Note: T1 = 1992. T2 = 2002. T3 = 2010. Sig.: p < 0,05*, p < 0,01**, p < 0,001***. Alle korrelasjoner er signifikant på minst 0,01-nivå.

Tabellen viser litt ulike resultater for gutter og jenter. Blant gutter er det undersøkelsen i 2010 som skiller seg ut når det gjelder korrelasjonen mellom atferdsproblemer og beruselse. Korrelasjonen er signifikant *svakere* i 2010 sammenlignet med foregående undersøkelser. For hasjbruk er det 2002-undersøkelsen som stikker seg ut. Her er korrelasjonen mellom atferdsproblemer signifikant *sterkere* enn i undersøkelsene før og etter. Også når det gjelder depressivt stemningsleie, er korrelasjonen signifikant sterkere i 2002 enn i 1992, men det er ingen signifikant endring fra 2002 til 2010. For selvmordstanker viser tabellen ingen signifikant endring i korrelasjonene mellom de tre undersøkelsestidspunktene.

Blant jentene finner vi små endringer i korrelasjonene mellom atferdsproblemer og beruselse mellom de tre undersøkelsene. Korrelasjonen mellom hasjbruk og problematferd er sterkere i 2002, tilsvarende som blant guttene. Når det gjelder depressivt stemningsleie, blir korrelasjonen sterke-

re fra 1992 til 2002, men endringen er ikke signifikant. Også korrelasjonen mellom selvmordstanker og atferdsproblemer er signifikant høyere i 2002 sammenlignet med resultatet i 1992. Fra 2002 til 2010 er det ingen signifikante endringer i sammenhengen mellom atferdsproblemer og målene på psykisk helse.

Samlet ser vi dermed en tendens til at atferdsproblemer opptrer signifikant oftere sammen med hasjbruk og depressivt stemningsleie i 2002-undersøkelsen enn i 1992-undersøkelsen. For jentene ser vi i tillegg at sammenhengen mellom selvmordstanker og atferdsproblemer blir sterkere mellom de to undersøkelsestidspunktene. Når vi finner signifikante endringer mellom undersøkelsene i 2002 og 2010, er det motsatt, slik at ungdom med og uten atferdsproblemer blir likere hverandre når det gjelder forekomsten av sideproblemer. Selv om andelen ungdom som er mye involvert i problematferd (de erfarne og gjengangerne), er redusert fra 2002 til 2010, ser vi dermed ingen tegn til ytterligere opphopning av problemer knyttet til rus og svak psykisk helse i perioden mellom de to siste undersøkelsene.

For å teste om skjevheter i utvalgene på de tre undersøkelsestidspunktene virker inn på funnene i artikkelen, har vi gjennomført logistiske regresjonsanalyser, med innvandrerbakgrunn og alder som kontrollvariabler. De ulike sideproblemene var behandlet som avhengige variabler i analysene, mens den dikotome variabelen for atferdsproblemer, tidspunkt for undersøkelsen og samspillsledd mellom disse variablene inngikk som uavhengige variabler sammen med innvandrerbakgrunn og alder. På bakgrunn av disse analysene har vi regnet ut sannsynligheten for at ungdommene i de ulike gruppene har vært beruset, har røykt hasj, har et høyt nivå av depressivt stemningsleie eller har hatt selvmordstanker. Gutter eller jenter uten atferdsproblemer i den første undersøkelsen (Ung i Norge 1992) ble brukt som referansekategori for utregning av sannsynlighetene.³ Alle gruppene på alle de tre tidspunktene er dermed behandlet som om aldersfordelingen og andelen med innvandrerbakgrunn var lik. Resultatet var i stor grad sammenfallende med resultatet fra krysstabellene som presenteres i tabell 1, og vises derfor ikke.

Diskusjon

Analysene viser en klar nedgang i selvrapportert problematferd blant norsk ungdom i perioden fra 1992 til 2010 sett under ett. Det stemmer overens med funn fra lokale spørreundersøkelser blant ungdom, men avviker noe

fra utviklingen i den registrerte kriminaliteten i denne aldersgruppen. Antallet siktelser blant ungdom under 18 år steg i løpet av 1990-tallet, mens det sank litt igjen i første halvdel av 2000-tallet (Stene og Thorsen 2007). Det kan imidlertid diskuteres om utviklingen i den registrerte kriminaliteten er direkte sammenlignbar med utviklingen i selvrapportert problematferd slik fenomenet er målt i denne artikkelen. For det første skyldes mye av økningen i registrert kriminalitet blant ungdom narkotikarelaterte handlinger, noe som ikke inngår i vårt mål på atferdsproblemer. Videre inkluderer målet normbrudd som ikke fanges opp av kriminalstatistikken. Endelig vil endringer i registrert kriminalitet naturlig nok ikke bare påvirkes av faktiske lovbrudd, men også av folks tilbøyelighet til å anmelde og politiets innsats og prioritering over tid.

Når det gjelder spørsmålet om økende polarisering, gir analysene et mer tvetydig bilde. I perioden fra 1992 til 2002 ser vi tendenser til polarisering. Mellom disse to tidspunktene steg andelen lovlydige ungdommer på bekostning av «ungdom i gråsonen» («flertallet»), mens andelen med mer omfattende atferdsproblemer («de erfarne» og «gjengangerne») forble relativt konstant. Siden også gruppene av ungdom som viser tegn til mer omfattende atferdsproblemer ble redusert i det neste tiåret fram mot 2010, kan vi likevel ikke snakke om økt polarisering i hele tjueårsperioden. Med andre ord har både gruppen av ungdom med få og mindre alvorlige normbrudd og gruppen av ungdom med mer omfattende atferdsproblemer gått tilbake i perioden fra 1992 til 2010 på bekostning av de lovlydige.

Når det gjelder sideproblemer knyttet til rus og psykisk helse, er det generelle bildet at omfanget av sideproblemer økte både blant ungdom med atferdsproblemer og blant ungdom uten atferdsproblemer fra 1992 til 2002, mens omfanget gikk ned for begge gruppene mellom 2002 og 2010. Mellom de to første undersøkelsene ser vi likevel en utvikling i retning av at hasjbruk og tegn på svak psykisk helse forekommer litt hyppigere blant ungdom med atferdsproblemer enn blant ungdom flest. Fra 2002 til 2010 blir ungdom med og uten atferdsproblemer imidlertid likere hverandre igjen, særlig når det gjelder rusmiddelbruk. Kort oppsummert viser artikkelen dermed at ungdom flest har blitt «snillere», men vi ser ingen klar utvikling i retning av økt polarisering eller større forskjeller mellom ungdom med og uten atferdsproblemer.

Et viktig forbehold må vi imidlertid ta. Mens undersøkelsene i 1992 og 2002 hadde svarprosenten langt over 90, var svarprosenten i 2010-undersøkelsen 73. Tidligere forskning har vist at frafall i utvalgsundersøkelser på ingen måte er tilfeldig (Elstad 2010, Lillegård 2009), og at det ofte er de

svakeste elevene med flest problemer som faller fra først. Konsekvensen av et høyere frafall i 2010-undersøkelsen kunne dermed være at vi underrapporterer andelen som deltar i ulike typer problematferd. Tidligere analyser av 2010-dataene tyder imidlertid ikke på at det er tilfellet. Øia (2011:157–158) har undersøkt hvorvidt svarprosenten i Ung i Norge 2010 virker inn på ungdoms rapportering av problematferd på skolenivå. En sammenligning av skoler med ulik svarprosent viser ingen systematiske forskjeller mellom skoler med høy svarprosent og skoler med lav svarprosent. Han konkluderer derfor med at datamaterialet gir et representativt bilde av situasjonen blant norsk ungdom anno 2010.

En annen begrensning ved å bruke tverrsnittsstudier til å undersøke tidstrender kan være at betydningen av ulike handlinger endres over tid (for en nærmere diskusjon av metodiske utfordringer ved analyse av tidstrender, se Collishaw 2009). Problematferd er sosialt definert – handlingen er et problem fordi den er et brudd på samfunnets normer og regler, og disse kan som kjent variere over tid. Fram til slutten av åttitallet var det for eksempel forbudt å selge, kjøpe eller stå på rullebrett i Norge. Også innenfor det som er klare ulovlige handlinger, vil oppfattelsene av disse variere avhengig av hvor mange som deltar. I dag har omtrent halvparten av alle norske ungdommer lastet ned filer ulovlig fra nettet (Frøyland og Sletten 2011). Selv om atferden er ulovlig, kan det vanskelig karakteriseres som et avvik, og lovbruddet vil sannsynligvis ikke vurderes som særlig alvorlig av ungdom flest. I tillegg kan det også tenkes at unge tolker spørsmål annerledes nå enn de gjorde for 18 år siden, eller at de har endret atferden sin knyttet til det å svare ærlig og sannferdig på spørreskjemaer.

Hvis vi likevel forutsetter at analysene gir et korrekt bilde av utviklingen, blir neste spørsmål: Hva kan forklare at ungdom flest er mindre involvert i problematferd i dag enn tidligere? De empiriske analysene gir ikke svar på dette spørsmålet. Innledningsvis trakk vi fram to teorier om problematferd blant ungdom, som ga oss grunnlag for litt ulike antakelser om endring over tid. Moffitt (1993, 2006) skiller mellom personer med et stabilt avvikende atferdsmønster og såkalte ungdomskriminelle. Mens det er liten grunn til å tro at omfanget av problematferd vil endres mye i løpet av 18 år for den førstnevnte gruppen, er det mer nærliggende at andelen ungdomskriminelle påvirkes av endringer i ungdoms livssituasjon fra 1992 til 2010. I motsetning til Moffitts typologi åpner Sampson og Laub (2005) sin tilnærming for at denne typen samfunnsmessige endringer kan påvirke omfanget av problematferd for all ungdom. Både Moffitt og Sampson og Laub har vært opptatt av å forklare *atferdsendring for individer* over tid,

ikke forekomsten av problematferd på ulike tidspunkter. Hovedpoenget i denne sammenhengen er at spekulasjoner rundt årsakene til at ungdom er mindre involvert i problematferd nå enn tidligere, særlig må lete etter generelle endringer i ungdoms livssituasjon – hvordan de lever livet sitt hjemme og ute blant venner, hva de gjør i fritiden, og hvilke forpliktelser og muligheter de har knyttet til skole, utdanning og arbeidsmarked.

I rapporten som er basert på den tidligere nevnte studien blant dansk ungdom (Balvig 2006), spekuleres det i mulige forklaringer på at færre unge deltar i lovbrudd. For det første lanserer forfatterne en hypotese om at nedgangen i kriminalitet kan forklares ved mer restriktive holdninger til bruk av alkohol og mindre forbruk av rusmidler, noe som igjen antas å føre til en nedgang i kriminalitet. Hypotesen forkastes, da de danske ungdommene faktisk er mer liberale til alkoholbruk samtidig som kriminaliteten går ned (Balvig 2006:41). Tilsvarende funn gjøres også av Pape og kolleger for perioden fra 1992 til 2002 basert på Ung i Norge-dataene. Alkoholforbruket blant norsk ungdom øker samtidig som omfanget av problematferd synker (Pape mfl. 2008). **En annen forklaring som trekkes fram i den danske studien**, er noe de kaller framtidssdisiplinering. De mener å finne tendenser til at unge i dag har mer frihet i sine valg som angår fremtiden enn de tidligere har hatt, samtidig som at kravene for å komme noen vei i livet øker. I sum innebærer dette blant annet mer vekt på skolen og færre risikohandlinger, fordi handlinger i ungdomstiden får større betydning for senere muligheter når det gjelder utdanning og arbeidsmarked (Balvig 2006:57–66).

Et annet felt i de unges liv som er endret relativt mye i løpet av de siste 20 årene, er fritiden. Typiske skjermaktiviteter som tv-titting og dataspilling og dessuten bruk av sosiale medier preger i dag fritiden deres i større grad enn tidligere (Vaage 2007, Frøyland og Sletten 2011). Det er ikke urimelig at en slik omlegging av ungdommens fritid og deres sosiale liv med jevnaldrende medfører endringer i drikkevaner og omfang av atferdsproblemer generelt. Hvis de unge oppholder seg mer hjemme foran tv- eller pc-skjermen, har de kanskje også færre anledninger til å delta i norm- og regelbrudd av den typen vi har undersøkt.

Noter

1. Ungdom defineres til å være personer i aldersgruppen fra 12 til 26 år.
2. Undersøkelsen i 1992 ble gjennomført før jul, så 113 av ungdommene som gikk i 8. klasse, hadde ennå ikke fylt 13 år. 9 ungdommer i 2010-undersøkelsen har også svart at de er 12 år gamle.
3. 2,1 prosent med to utenlandsfødte foreldre og gjennomsnittsalder på 15,1 år.

Litteratur

- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV-TR)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Backe-Hansen, E. (2007). Alvorlige og mindre alvorlige atferdsproblemer blant ungdom. I Kvale, I.L. og L. Wichstrøm (red.): *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Bakken, A. (1998). *Ungdomstid i storbyen*. NOVA Rapport 7/1998. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Balvig, F. (2006). *Den ungdom! Om den stadig mer omsiggribende lovlydigheten blant unge i Danmark*. Glostrup: Det Kriminalpræventive Råd.
- Collishaw, S. (2009). Trends in adolescent depression: A review of the evidence. I Yule, W. (red.): *Depression in childhood and adolescence: The way forward*. ACAMH Occasional Papers no. 28: Association for Child and Adolescent Mental Health.
- Collishaw, S. mfl. (2004). Time trends in adolescent mental health. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45:1350–1362.
- Colman, I. mfl. (2009). Outcomes of conduct problems in adolescence: 40 year follow-up of national cohort. *British Medical Journal*, 338:a2981.
- DeLisi, M. og Piquero, A.R. (2011). New frontiers in criminal careers research, 2000–2011: A state-of-the-art review. *Journal of Criminal Justice*, 39:289–301.
- Elstad, J.I. (2010). *Datakvalitet i Ung i Oslo. Kommentarer og vurderinger*. NOVA Notat 1/2010. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fergusson, D.M. (1996). Critical notice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37:485–487.
- Fergusson, D.M. og M.T. Lynskey (1998). Conduct problems in childhood and psychosocial outcomes in young adulthood. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 6:2–18.

- Fergusson, D.M., L.J. Horwood E.M. Ridder (2005). Show me the child at seven: The consequences of conduct problems in childhood for psychosocial functioning in adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45:837–849.
- Frøyland, L.R. og M.A. Sletten (2011). *Ung i Stavanger 2010. Endring, risiko og lokale forskjeller*. NOVA Rapport 7/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Gottfredson, M.R. og T. Hirschi (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Heggen, K. og T. Øia (2005). *Ungdom i endring. Mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Helgeland, I.M. (2001). *Ungdom med atferdsvansker – hvordan går det med dem som 30-åringer?* HiO-rapport 2001 nr. 8. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Iversen, E. (2010). *Ungdom og rusmidler i Bergen 2010*. Bergen: Stiftelsen Bergensklinikkene.
- Kandel, D.B. og M. Davies (1982). Epidemiology of depressed mood in adolescents: An empirical study. *Archives of General Psychiatry*, 39:1205–1212.
- Lillegård, M. (2009). *Frafallsanalyse av Levekårsundersøkelsen 2008*. SSB Notat 2009/62. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Moffitt mfl. (2002). Males on the life-course-persistent and adolescent-limited antisocial pathways: Follow-up at age 26. *Development and Psychopathology*, 14:179–207.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior. A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100:674–701.
- Moffitt, T.E. (2006). Life-course persistent versjon adolescence-limited antisocial behavior. I Cicchetti, D. og D. Cohen (red.): *Developmental psychopathology*. New York: Wiley.
- Olsson, M., K. Hansson og M. Cederblad (2006). A long-term follow-up of conduct disorder adolescents into adulthood. *Nordic Journal of Psychiatry*, 60:469–479.
- Pape, H., I. Rossow og E.E. Storvoll (2008). Wetter and better? Changes in associations between drunkenness and other problem behavior among Norwegian youth. *European Addiction Research*, 14:61–70.
- Pedersen, W. (1992). Ungdomskriminalitet: Nyanser i grått? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 33:353–364.

- Piquero, A.R. (2011). Invited Address: James Joyce, Alice in Wonderland, the Rolling Stones, and Criminal Careers. *Journal of Youth and Adolescence*, 40:761–775.
- Robins, L.N. (1966). *Deviant Children Grown up: A Sociological and Psychiatric Study of Sociopathic Personality*. Baltimore: Williams & Wilkins.
- Robins, L.N. (1978). Sturdy childhood predictors of adult antisocial behavior: Replications from longitudinal studies. *Psychological Medicine*, 8:611–622.
- Rutter, M. og D.J. Smith (red.) (1995). *Psychosocial Disorders in Young People: Time Trends and Their Causes*. Chichester, UK: Wiley.
- Samdal, O. mfl. (2009). *Trender i helse og livsstil blant barn og unge 1985–2005. Norske resultater fra studien «Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land.» HEMIL-rapport 3/2009*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Sampson, R.J. og J. Laub (2004). A general age-graded theory of crime: Lessons learned and the future of life-course criminology. I Farrington, D.P. (red.): *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending (Advances in Criminological Theory)*. vol. 13. New Brunswick, N.J.:Transaction Publishers.
- Sampson, R.J. og J.H. Laub (2005). A Life-Course View of the Development of Crime. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 602:12–45.
- Simonoff, E. mfl. (2004). Predictors of antisocial personality: Continuities from childhood to adult life. *The British Journal of Psychiatry*, 184:118–127.
- Sodeland, J.E.B. (2009a). *Ung i Frogn 2009*. NOVA Rapport 19/09. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sodeland, J.E.B. (2009b). *Ung i Lørenskog 2009*. NOVA Rapport 18/09. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Stangeland, P. og R. Hauge (1974). *Nyanser i grått: En undersøkelse av selvrappportert kriminalitet blant norsk ungdom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stene, R.J. og L.R. Thorsen (2007). Ungdomskriminalitet og straff i endring. I Norman, T.M. (red.): *Ungdoms levekår*. Statistiske analyser 93. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Storm-Mathisen, A. og P. Vaglum (1994). Conduct disorder patients 20 years later: a personal follow-up study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 89:416–420.

- Vedøy, T.F. og A. Skretting (2009). *Ungdom og rusmidler. Resultater fra spørreskjemaundersøkelser 1968–2008*. SIRUS-Rapport 5/2009. Oslo: SIRUS.
- Vaage, O.F. (2007). *Kultur og mediebruk i forandring. Bruk av kulturtilbud og massemedier fra 1991 til 2006*. Statistiske analyser 95. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Wichstrøm, L. (1994). *Mental helse blant ungdom i Norge :Oslo som særtilfelle?* UNGforsk-rapport 3/94. Oslo: Program for ungdomsforskning.
- Wichstrøm, L. (1995). *Hartners Self-Perception Profile for Adolescents – Reliability, Validity, and Evaluation of the Question Format*. *Journal of Personality Assessment*, 65:100–116.
- Wichstrøm, L. (2007). Internaliserende vansker. I Kvaem, I.L. og L. Wichstrøm (red.): *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Wichstrøm, L. og E. Backe-Hansen (2007). Eksternaliserende vansker. I Kvaem, I.L. og L. Wichstrøm (red.): *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Wångby, M., D. Magnusson og H. Stattin (2005). Time trends in the adjustment of Swedish teenage girls: A 26-year comparison of 15-year-olds. *Scandinavian Journal of Psychology*, 46:145–156.
- Øia, T. (2007). *Ung i Oslo. Levekår og sosiale forskjeller*. NOVA Rapport 6/2007. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Øia, T. (2011). *Ungdomsskoleelever. Motivasjon, mestring og resultater*. NOVA Rapport 9/2011. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Øia, T. og H. Fauske (2010). *Oppvekst i Norge*. 2. utg. Oslo: Abstrakt Forlag.

Summary

Less problem behavior in general, yet more problems for a particular few? Time trends in conduct problems among Norwegian adolescents: 1992, 2002 & 2010

Based on representative survey data this article presents time trends in problem behavior among Norwegian adolescents comparing three time points from 1992 to 2010. Has the prevalence of conduct problems changed over the last 20 years? Changes in the correlation between problem behavior and other side problems like substance use and poor mental health are investigated, both among law-abiding youths and those involved in a vast amount of conduct problems. Do we find that the association between conduct problems and other side problems has increased, and that the gap between the two groups has become larger? The analysis shows that the prevalence of conduct problems among Norwegian youths has decreased over the past 20 years. Furthermore, we find signs of increasing polarization between 1992 and 2002, but for the entire time period, we find no trend towards more side problems among adolescents with a high level of conduct problems.

Vedlegg 1

Grenseverdier for ulike atferdsproblemer, og andelen som skårer over de respektive grenseverdiene. Prosent.

Grenseverdi 50 ganger sist år:	Gutter	Jenter
Bannet til en lærer	6,1	2,3
Lurt deg fra å betale på kino, buss, tog eller lignende	2,7	1,0
Skulket skolen	1,2	0,6
<hr/>		
Grenseverdi 10 ganger sist år:		
Hatt en voldsom krangel med en lærer	2,3	1,0
Blitt sendt ut av klasserommet	2,8	0,6
Tatt saker til en verdi av mindre enn 500 kroner fra butikk eller kiosk uten å betale	2,8	1,5
Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, busseter, telefonkiosker, postkasser eller lignende	1,7	0,2
Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	1,8	0,2
Vært borte en hel natt uten at foreldrene dine visste hvor du var, eller hvor du sa at du var et annet sted enn du var i virkeligheten	2,0	1,2
Slått eller truet med å slå noen	4,4	1,2
<hr/>		
Grenseverdi 2 ganger sist år:		
Sjølet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner	2,7	0,4
Gjort hærverk eller skade for mer enn 1000 kroner	4,7	0,6
Brutt deg inn for å stjele noe	2,6	0,3
Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen (for eksempel kniv)	2,6	0,4
Vært i kontakt med politiet på grunn av noe ulovlig du har gjort	4,8	1,1